

Ю. Д. Кунєв,
доктор юридичних наук, професор

Ю. І. Пивовар,
кандидат юридичних наук, професор

МИТНА СИСТЕМА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mails: kunev@ukr.net; pivovaryi@nau.edu.ua

Мета статті полягає у формулюванні теоретичних положень, що закладатимуть основу наукового методологічного підходу до визначення поняття митної системи. **Методи дослідження:** герменевтичний метод пізнання сутності системи; юридичний аналіз норм митного законодавства; методи співставлення та порівняння положень міжнародного та національного митного законодавства, а також метод узагальнення та моделювання нових теоретичних знань. Основу методології даної роботи склав системодіяльнісний підхід до визначення меж митної системи та подальшого опису її елементів. **Результати:** митна система у широкому значенні визначається як система, утворена підсистемами діяльності з формування митного законодавства та реалізації митного законодавства; у вузькому розумінні – як регулятивний та охоронний інститут держави для забезпечення взаємодії національної економіки зі світовим господарством, світовим ринком та контролю за транскордонними потоками товарів, транспортних засобів, фізичних осіб. **Обговорення:** аргументується положення, що лише системно орієнтоване поняття митної системи спроможне об'єднати діяльності організовані правом, які характеризують цю систему. Така система є складовою економічної системи суспільства (держави), тому її слід уважати підсистемою.

Ключові слова: митна система; митна діяльність; митна справа; митне законодавство.

Постановка проблеми та її актуальність.

При формулюванні нового знання необхідним постає механізм синтезу знань щодо певного об'єкта для створення його багатостороннього теоретичного зображення. Поняття об'єкта вивчення – складна категорія. В науці прийнято розрізняти об'єкти вивчення, оперування, можливого віднесення. Крім того, вони подаються через призму розрізнення і взаємного протиставлення: 1) ідеальний об'єкт і 2) реальний об'єкт – це, з одного боку, те що розуміється за ідеальними об'єктами і розглядається як те, що існує саме собою, з іншого, те до чого ці ідеальні об'єкти відносяться в процесах практичного прикладання і використання знань» [1, с. 75].

Тільки уявлення певного суспільного інституту як системного явища здатне реагувати на значні виклики у сфері публічного управління на перспективи й загрози суспільного середо-

вища, науково-технічного прогресу, на ті зрушення, що відбуваються й повинні відбутися у процесі змін суспільного ладу та відносин у сфері публічної відповідальності, регулювання сфер економічних і соціальних процесів.

Проведення низки досліджень в сфері митної діяльності звертає на себе увагу поняття «митна система», яке, з одного боку, є центральним (базовим), з іншого – не отримало належного висвітлення та дослідження. Допускаємо, що такий стан зумовлений переважно рухом наукової думки від конкретного до загального, або ж відсутністю потреби детального дослідження глибинних, сутнісних проблем у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Спроби визначитися з описом явища «митна система» робилися й раніше. Термін «митна система» майже не зустрічається у сучасному українському законодавстві. З 1910 р. дане по-

няття законодавець використав один раз – у першому Митному кодексі незалежної України 1991 р. У ст. 2 МК 1991 р. «Принципи митного регулювання» було визначено, що «Україна самостійно визначає митну політику, створює власну митну систему (курсив – авт.) та здійснює митне регулювання на своїй території». А у ст. 13 вказувалось, що з метою забезпечення ефективної діяльності митної системи при Державній митній службі України можуть створюватися спеціалізовані організації по здійсненню декларування, зберігання та реалізації митних вантажів, забезпеченню технічними засобами контролю, митні лабораторії, інформаційно-обчислювальні центри, будівельні та господарські організації, кінологічні служби, установи по підготовці та перепідготовці кадрів, консультативно-інформаційні пункти та інші» [2].

Таким чином, у цьому єдиному нормативному акті було двічі згадано цей термін, але без визначення його поняття та структури. В інших правових джерелах за всю історію митного законодавства дане поняття не було згадано. У радянських кодексах взагалі не зустрічається слово «система», згадуються терміни: «управління митною справою», «митні установи» тощо.

Що ж до наступних Митних кодексів незалежної України, то у 2002 і у 2012 рр. даний термін взагалі не згадується.

Отже, поняття «митна система» у нормативно-правових актах не використовується, при цьому достатньо широко використовується тільки як поняття наукове та побутове. Так, С. В. Ківалов вважає, що «Митна система України – сукупність митних органів, на які покладено завдання здійснення митної справи в державі. Система складається з Державної митної служби України, регіональних митниць, митниць, митних постів, спеціалізованих митних управлінь та організацій» [3]. На думку С. І. Доротича «Митна система – це підсистема державного управління, створена для організації та управління митною справою з метою найефективнішої реалізації митної політики держави, яка має чітко визначену функціональну та організаційну структуру» [4, с. 12]. Як зазначає С.І. Доротич, інституціональні механізми державного управління процесами адаптації митної

системи України до європейських вимог мають включати: правові механізми адаптації, уніфікації та гармонізації національної та європейської правових систем у митній сфері; організаційні механізми модернізації структури митної системи України відповідно до міжнародних та європейських стандартів; кадрові механізми удосконалення роботи з особовим складом, запобігання та протидії корупції, підвищення освітньо-професійного рівня посадових осіб митних органів. Основними напрямками розвитку митного законодавства, реалізація яких дозволить йому стати категорією правової держави відповідно до вимог євроінтеграції, є: забезпечення соціальної справедливості у сфері управління митною справою; забезпечення стабільності митного законодавства; вироблення загальновизначених стандартів митної діяльності держави; надання можливості вибору варіантів поведінки учасникам митних процесів; забезпечення належного митного контролю. Визначено напрями та пріоритети розвитку митної системи України відповідно до європейських та міжнародних стандартів: вдосконалення митної політики «Україна – ЄС», поліпшення національної митної інфраструктури, модернізація пунктів перетину митного кордону, спільне розв'язання проблеми адаптації митного законодавства України до європейських норм і стандартів, створення для цього відповідних політичних, економічних та організаційно-правових засад; удосконалення організаційної структури митної системи, спрощення митних процедур; розвиток кадрового потенціалу митної служби [4, с. 14].

Інший дослідник, В. П. Мартинюк, подає таке визначення змісту поняття «митна система держави»: митна система держави – це складна система організаційно-правових та фінансових взаємовідносин, які виникають між державами, митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при ввезенні на її митну територію та вивезенні за межі цієї території товарів, транспортних засобів та інших предметів, на які поширюються митні процедури; митна система держави – це сукупність тарифних та нетарифних інструментів, принципів, форм і методів їх встановлення, зміни чи відміни, механізм, який забезпечує своєчасну і повну спла-

ту митних платежів, контроль та відповідальність за порушення митного законодавства, а також державні органи, на які покладено обов'язки реалізовувати митну політику; митна система держави – це суспільне явище, яке представляє собою сукупність взаємопов'язаних інституційних одиниць, яких об'єднують єдині цілі та завдання. Характерними ознаками митної системи виступають: цілісність, чітка організація, порядок і послідовність, взаємозв'язок і взаємодопомога [5, с. 84-85].

На думку В.П. Мартинюка, митна система завжди була і залишається важливим й ефективним інструментом впливу на економічні процеси в державі та гарантом захисту національних економічних інтересів. Здійснюючи безпосередній регулятивний вплив на міжнародну торгівлю і виконуючи фіскальну функцію, митна система цим самим сприяє вирішенню важливих економічних проблем країни. Функціонування митної системи – унікальне і специфічне, аналогів якому важко знайти. Її унікальність проявляється в розмаїтті соціально-економічних функцій, які закріплені в митному кодексі країни і реалізуються через організаційну структуру митних органів, а специфіка проявляється в особливостях операцій, на які через митну систему здійснюється регулятивний вплив. Адже, на відміну від податкової системи, митна має справу з господарюючими суб'єктами, які знаходяться в різних державах, а отже підпорядковуються різним правопорядкам [5, с. 84].

Як уважає І.Г. Бережнюк, «митна система – найбільш загальне та збірне поняття, під яким слід розуміти не лише державні та інші структури, які забезпечують реалізацію митної політики, але й практичні форми їх діяльності, а також митне законодавство, включаючи підзаконні акти. Митна система – це система організації митної служби, що діє в державі. Система митної служби включає всі елементи митної справи з підвідомчою їй інфраструктурою. Це поняття визначається і як контрольно-регулювальна система органів державного управління... Таким чином, митна система – функціональна, контрольно-регулювальна, складно організована та чітко структуризована соціально-економічна система управління митною справою в цілому та всіма її

підсистемами, зокрема з метою найефективнішої реалізації митної політики» [6].

У результаті узагальнення вказаних точок зору виокремимо елементи та особливості поняття «митної системи»:

а) за В. П. Мартинюком: 1) система організаційно-правових та фінансових взаємовідносин, які виникають між державами, митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при ввезенні на її митну територію та вивезенні за межі цієї території товарів, транспортних засобів та інших предметів, на які поширюються митні процедури; 2) сукупність тарифних та нетарифних інструментів, принципів, форм і методів їх встановлення, зміни чи відміни, механізм, який забезпечує своєчасну і повну сплату митних платежів, контроль та відповідальність за порушення митного законодавства; 3) державні органи, на які покладено обов'язки реалізовувати митну політику; 4) сукупність взаємопов'язаних інституційних одиниць;

б) за С. І. Доротишем: 1) підсистема державного управління, створена для організації та управління митною справою з метою найефективнішої реалізації митної політики держави, яка має чітко визначену функціональну та організаційну структуру; 2) національної та європейської правових систем у митній сфері; 3) структури митної системи України; 4) особовий склад митних органів;

в) за І. Г. Бережнюком: 1) соціально-економічна система управління митною справою; 2) державні та інші структури, які забезпечують реалізацію митної політики; 3) практичні форми їх діяльності; 4) митне законодавство, включаючи підзаконні акти;

г) за І. Г. Бережнюком: 1) система організації митної служби, що діє в державі; 2) всі елементи митної справи; 3) підвідомча інфраструктура системи митної служби;

д) В.В. Ченцов, розглядаючи митну систему Австрійської Республіки, характеризує такі її складові: 1) адміністративно-територіальне розташування митних установ та зон їх діяльності; 2) види мита, які встановлюються на зовнішніх кордонах Австрії; 3) загальна характеристика митних платежів і зборів через характеристику особливостей торгового обігу країни» [7].

Наведений спектр думок щодо поняття «митна система» свідчить про їх розрізненість через часові зміни, що відображається на обсягу й змісті складових елементів цього поняття. Водночас щодо цих понять можна відзначити й спільне – це підхід до формування поняття, яке подається як загальновідоме, без наукової аргументації позиції автора, хоча це поняття є категорією науковою.

Мета статті. Викладене сприяло формулюванню завдання дослідження – подати науковий методологічний підхід до визначення поняття «митна система» та пов'язаних з ним понять.

У даній роботі подається спроба, відступаючи від стандартного підходу, але водночас на основі наявних знань, створити образ об'єкта – модель для подальшого його аналізу та визначення предметів дослідження, що сприятиме у подальшому визначитися з системними характеристиками об'єкта, що має назву «митна система».

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі існує більше п'ятдесяти визначень «системи», даних фахівцями різних профілів. Узагальнивши їх, можна зазначити, що система – це сукупність елементів, які перебувають у взаємних зв'язках і утворюють єдине ціле. При цьому останнє виступає вже новим утворенням по відношенню до окремих елементів, з яких воно складається, і його властивості не зводяться до властивостей елементів.

Таким чином, система, з одного боку, є чимось самостійним й відмінним від її елементів, а з іншого боку, вона одночасно залежить від них; а елементи, що входять до системи, у свою чергу, набувають притаманних їй властивостей і рис.

Дослідження об'єктів і процесів за допомогою системного аналізу полягає у з'ясуванні характеру системних зв'язків як цілого і його взаємодії з навколишнім середовищем; вивчення властивості цілого, що цікавить, через його структуру, а також докладний розгляд тієї ролі, яку виконує той чи інший елемент у цій структурі, системні зв'язки, що існують в практиці, мають багаторівневий характер. Наприклад, можна виділити зв'язки як між елементами системи, так і між системою як єдиним цілим і її

складовими елементами. Оскільки кожна система може включати в себе підсистеми, відповідно кількість зав'язків збільшується.

Підсистеми в рамках основної системи мають певну підпорядкованість, тому виокремлення визначальної підсистеми дозволяє досліднику розкрити закономірності розвитку і функціонування всієї системи [8].

Прагнучи уявити найширші межі, у яких діяльність набуває властивостей і рис системи, можна дійти декількох нескладних висновків:

1) ці межі відповідають умовному й постійно змінюваному обрисов простору, який зазнає певних перетворень під впливом діяльності людина;

2) такий умовний обрис є єдиним (одночасно і зовнішнім, і внутрішнім) обмежувачем, що дозволяє сприймати діяльність як завершену систему;

3) відповідно, така система, що має риси діяльності, і така діяльність, що в повній мірі наділена властивостями системи, існують тільки в одиниці.

Завдання опису системи складається насамперед з виділення об'єкта з середовища за допомогою встановлення меж середовища і системи та подальшого відображення (тією або іншою мірою деталізованих і формалізованих) функціональних особливостей системи.

Наступним кроком наближення до визначення митної системи є окреслення конкретного об'єкту, який найбільш вдало характеризує загальний об'єкт «митна система».

Щоб з'ясувати сутність поняття «митна система» доцільно визначитися з критеріями, які виокремлюють таку систему у зовнішньому середовищі. Якщо це стосується певної суспільної системи, то за визначенням методологів, це певна суспільна діяльність або система діяльностей.

Будь-який об'єкт має подвійну природу тобто є природним і штучним, або «кентавр об'єктом». Коли ми вказується про «об'єкт» – це означає, що дещо належить діяльності, яка й окреслює межі об'єкта. Сам по собі об'єкт меж не має [9, с. 47].

Тому об'єктом дослідження є практична діяльність – система певних діяльностей, які

окреслюють об'єкт, що має умовну назву «митна система». Ці діяльності необхідно явно чи неявно організувати (змінювати, розвивати).

Дослідник повинен мати уявлення про систему та структуру об'єкта, який він вивчає. «Вихідне структурне уявлення об'єкта ще не є теоретичним зображенням або теоретичним знанням структури цього об'єкта, воно міститься в особливій площині уявлень про об'єкт – методологічній – і виконує особливу методологічну функцію в процесі дослідження, будучи лише засобом для побудови теоретичного знання» [10, с. 80].

Для побудови багатостороннього уявлення щодо соціального об'єкта необхідне застосування «комплексного» або «багатостороннього» підходу для створення теоретичної картини об'єкта, що вивчається. Ця позиція передбачає застосування основної методологічної схеми «подвійного знання» про об'єкт як такий, та про знання, що його описують і зображують [1, с. 69].

За наукового дослідження основне завдання – обрати предмет або предмети, за допомогою яких можна, дослідивши окремі складові об'єкта, поєднати їх в єдине ціле, створивши певну абстракцію у вигляді ідеальної моделі об'єкта, що відповідає завданням конструктора, який прагне запропонувати підходи до розвитку певного «кентавр об'єкта».

Зрозуміло, що такого складного об'єкта, як митна система, безпосередньо не існує, - він існує з погляду різних діяльнісних і предметних позицій. У таких позиціях (описах) формується наше уявлення про об'єкт або проєкції об'єкта. Таких позицій може бути безліч. Для нашого дослідження об'єктом є діяльність, пов'язана з обігом товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Наступне завдання нашого дослідження – окреслення кола діяльностей, що складають основну діяльність як систему.

Потрібно умовно відокремити систему від середовища, скажімо, за певними спорідненими ознаками. Для цього доцільно увести деяку ознаку, що дозволила б здійснити розрізнення діяльностей, характерних для обраної системи.

У загальному випадку, щоб уявити систему умовно «замкненою», необхідно здійснити деякі структурні заходи.

Таке питання вирішується на більш принциповій основі: в системі діють інші, ніж у навколишньому середовищі, діяльності та її норми, що визначають її функціонування та розвиток. Тому завдання полягає в тому, щоб встановити сукупність діяльностей і норм діяльностей, які і визначають межі системи, зокрема, це:

1) встановлення діяльності, яка характеризує конкретну систему. Така діяльність є складною, кооперованою, утвореною кооперацією певних діяльностей;

2) виокремити стандарти цієї діяльності, тобто охарактеризувати коло норм які визначають і відтворюють цю діяльність у соціумі.

Розглядаючи основні види діяльності в державі, можна погодитись з В. Г. Савельєвим, що «і військова, і торговельна діяльність, так само як господарська свого часу, є системотвірними для держави. Всі інші різновиди діяльності мають з цієї точки зору характер другорядний, тому що не вони лежать в основі даного суспільства як діяльнісної системи. Таких різновидів діяльності можна назвати багато, це освіта, медицина, мистецтво, наука, спорт, митна справа тощо». Слідуючи такому підходу маємо зазначити, що особливість митної системи полягає в тому, що вона безпосередньо пов'язана з торговельною і господарською діяльностями і опосередковано з усіма іншими.

Митну систему слід уважати частиною таких загальноновизнаних систем як економічна та торговельна.

Таким чином, митна система, є складовою:
– міжнародної та національної торговельних систем;

– національної та міжнародної економічних систем.

Торговельна і економічна діяльності потребують організації діяльностей, які забезпечать процеси їх реалізації. Ці процеси мають міждержавний та загальнодержавний характер. Такий характер взаємодії суб'єктів передбачає використання універсальних діяльностей та інструментів.

Основним організовуючим процесом для митної системи є процес міжнародної торгівлі, оскільки її функціонування пов'язане з міжнародною торгівлею, але не є нею. Торгівельна діяльність утворює спільні організованості з іншими різновидами діяльності, зокрема митною. І такі організованості виникають з приводу необхідності перетину митного кордону товарами та транспортними засобами. Для цих організованостей діяльності, названих «митними процедурами» основними є діяльності суб'єктів торгівельних відносин та органів державної влади (митних служб) держав, на території яких здійснюються торгівельні та митні операції.

За відсутності міжнародної торгівлі непотрібною стає митна система. Таким чином можна вважати, що митна система є паразитуючою на зовнішній торгівельній діяльності. Але усе більшого значення набуває безпекова складова означених вище діяльностей і роль безпекової складової діяльності у митній системі.

З багатьох причин, зокрема економічного й політичного характеру, зовнішня торгівельна діяльність потребує втручання держави, зокрема, її правового регулювання та державного контролю за її здійсненням (формування та реалізації митного законодавства).

Якщо систему визначено як митну, то у загальному сенсі її характеризує «митна діяльність» і «митне законодавство», яке унормовує цю діяльність.

Системний підхід передбачає виконання завдань, пов'язаних з різновидами діяльності, віднесеними до митної системи й відповідно до митної діяльності, очевидними з яких є:

– митна політика, звертаючись до системи, яка формує властивості митного законодавства та системні взаємозв'язки пов'язаних сфер торгівлі, виробництва, зовнішньоекономічної діяльності;

– «митна політика – діяльність держави із формування властивостей митного законодавства України» [11];

– система норм митного законодавства, яка регулює діяльність та визначає практику;

– митна справа, звертаючись до системи правових норм митного законодавства, які визначають практику і напрями розвитку діяльності

органу виконавчої влади зі спеціальним статусом у митній сфері;

– «митна справа – діяльність держави із застосування, забезпечення виконання й дотримання митного законодавства та запобігання його порушенню» [12];

– діяльність із перетворення оточуючого середовища, та її системні взаємозв'язки зі сферами торгівлі, виробництва, зовнішньоекономічної діяльності;

– завдання науки для створення системних моделей митної діяльності та законодавства, їх вплив на системи економіки і торгівлі в державі.

Наведені властивості сприяють наближенню до мети щодо визначення меж системи в митній сфері, їх деталізації.

Викладене дає підстави сформулювати *поняття митної системи (у вузькому розумінні) як регулятивний та охоронний інститут держави для забезпечення взаємодії національної економіки зі світовим господарством, світовим ринком та контролю за транскордонними потоками товарів, транспортних засобів, фізичних осіб.*

Для митної діяльності ставити цілі, шукати проблеми і їх розв'язувати потребується на різних рівнях організації митної системи.

Стратегічний рівень – це питання розглянуті на рівні митної системи в цілому та на рівні формування якостей митного законодавства.

Тактичний рівень – це питання розглянуті на рівні реалізації митної діяльності.

Оперативний рівень – це питання розглянуті на рівні реалізації митної справи та дотримання норм митного законодавства.

Відповідно до цих рівнів потрібно й мати організаційні моделі діяльності кожного рівня.

Кожному рівню відповідає й інструментарій, який є визначальним для певного рівня організації митної системи: а) для стратегічного – митне законодавство; б) для тактичного – митні техніки, митна процедура; в) для оперативного рівня – митні формальності.

Під час узгодження функціонування митних систем (митних практик) різних країн використовуються різні інструменти і способи поведінки з ними.

З огляду на митну систему, можна вважати більш вузьким формулювання визначення її як усе, що пов'язане із ввезенням і вивезенням товарів через митний кордон. Таке трактування характерне більше підсистемі діяльності, що безпосередньо пов'язана із ввезенням і вивезенням товарів через митний кордон. На наше переконання, митна система охоплює більш широке коло питань, а саме: торгівлю, виробництво, споживання.

У міжнародному контексті митну систему слід розглядати як елемент ланцюга міжнародного обігу товарів і послуг у системі виробництва-споживання безпосередньо (ЗЕД готових продуктів) або опосередковано (продукти отримуються з використанням засобів виробництва отриманих шляхом ЗЕД). Так само, митну систему можна вважати й елементом системи міжнародного обігу товарів і послуг. Її вплив на міжнародний обіг товарів потрібно враховувати у двох процесах: на стадії формування та реалізації митної політики, як складової економічної політики держави.

Для визначення меж митної системи системоутворюючими є дві діяльності: 1) з формування митного законодавства; 2) з реалізації митного законодавства. Саме другу необхідно уважати митною діяльністю, яка спрямована на реалізацію митного законодавства.

Митна система – це система, утворена підсистемами діяльності з формування та реалізації митного законодавства.

Онтологічна схема системо-діяльнісної системи за В.М. Цлафом задається у вигляді п'яти підпросторів: соціуму; діяльності; влади; культури; ціннісних орієнтацій [13, с. 61].

Висновки. Узагальнення викладеного дає підстави стверджувати, що лише системно орієнтоване поняття митної системи спроможне об'єднати діяльності організовані правом, що характеризують цю систему. Система як така відсутня, а її уявлення складаються з уявлення про діяльності, охоплені поняттям митного законодавства. Такий підхід спроможний сприяти усвідомленню та виявленню суперечностей в оцінюванні та сприяти розвитку митної системи та митного законодавства.

Митна система – це система, утворена підсистемами діяльності з формування митного законодавства та реалізації митного законодавства.

Загальне уявлення системи сприятиме якісному правовому регулюванню діяльності та більшій прозорості адміністративної діяльності, адміністративних дій, що в цілому забезпечуватиме необхідну довіру до діяльності органів публічної адміністрації (митної адміністрації).

Показники митної системи можна вважати фактором розвитку економічної системи, оскільки впливає як на її показники, так і її на структуру.

Абсурдно вважати митну систему замкненою та незалежною. Вона є складовою економічної системи суспільства (держави), тому її слід уважати підсистемою. За окремими ознаками таку підсистему можна умовно виокремити та розглядати як окрему, для дослідження її аспектів щодо організації певних різновидів діяльності (правових, організаційних, інформаційних, митної діяльності, митної справи тощо). Діяльність з формування митного законодавства складно відокремити від політичної діяльності взагалі та формування зовнішньо-економічної діяльності.

Література

1. Щедровицкий Г.П. Синтез знаний: проблемы и методы. На пути к теории научного знания. Москва: Наука, 1984. 348 с.
2. Митний кодекс України: Закон України від 12 груд. 1991 р. № 1970-ХІІ [втратив чинність]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970-12?find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC#w15>
3. Ківалов С.В. Митна система України. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998.
4. Доротич С.І. Механізми державного управління процесами адаптації митної системи України до європейських вимог: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2010. 22 с.
5. Мартинюк В.П. Митна система України та її фінансово-регулюючий потенціал. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 3. Т. 2. С. 84-

92. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/8999?mode=full>.

6. Бережнюк І.Г. Митна система. *Митна енциклопедія*: у двох томах. Т. 2 / редкол.: І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. 536 с.

7. Ченцов В.В. Митна система Австрійської Республіки. *Митна енциклопедія*: у двох томах. Т. 2 / редкол.: І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. 536 с.

8. Новикова С.С. Соціологія: історія, основи, інституціоналізація в Росії. Москва: Московський психолого-соціальний інститут; Воронеж: МОДЭК, 2000. 464 с.

9. Щедровицький Г.П. Організація, керівництво, управління. Москва: Школа Культурної Політики, 1999. 272 с.

10. Щедровицький Г.П. Исходные представления и категориальные средства теории деятельности. Разработка и внедрение автоматизированных систем в проектировании (теория и методология). Приложение I. Москва: Стройиздат, 1975. 345 с.

11. Кунєв Ю.Д., Баязітов Л.Р. Визначення сутності та змісту основного митно-правового поняття: митна політика. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»*. 2013. № 2. С. 7-18.

12. Кунєв Ю.Д., Баязітов Л.Р. Визначення сутності та змісту основних митно-правових понять: митна справа, митне законодавство. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»*. 2013. № 1. С. 7-14.

13. Цлаф В.М. Теорія управління соціально-діяльнісними системами: курс лекцій. Самара. 2009. 228 с.

References

1. Shhedrovickij G.P. Sintez znanij: problemy i metody. Na puti k teorii nauchnogo znanija. Moskva: Nauka, 1984. 348 s.

2. Mytnyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 12 grud. 1991 r. № 1970-XII [vtratyv chynnist']. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970-12?find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC#w15>

3. Kivalov S.V. Mytna systema Ukrainy. *Jurydychna encyklopedija*: v 6 t. / redkol.: Ju.S. Shemshuchenko (golova redkol.) ta in. Kyi'v: Ukr. encykl., 1998.

4. Dorotych S.I. Mehanizmy derzhavnogo upravlinnja procesamy adaptacii' mytnoi' systemy Ukrainy do jevropejs'kyh vymog: avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.02. Kyi'v, 2010. 22 s.

5. Martynjuk V.P. Mytna systema Ukrainy ta ii' fiskal'no-reguljujuchyj potencial. *Mehanizm reguljuvannja ekonomiky*. 2010. № 3. Т. 2. S. 84-92. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/8999?mode=full>.

6. Berezhnjuk I.G. Mytna systema. *Mytna encyklopedija*: u dvoh tomah. Т. 2 / redkol.: I.G. Berezhnjuk (vidp. red.) ta in. Hmel'nyc'kyj: PP Mel'nyk A.A., 2013. 536 s.

7. Chencov V.V. Mytna systema Avstrijs'koi' Respubliki. *Mytna encyklopedija*: u dvoh tomah. Т. 2 / redkol.: I.G. Berezhnjuk (vidp. red.) ta in. Hmel'nyc'kyj: PP Mel'nyk A.A., 2013. 536 s.

8. Novikova S.S. Sociologija: istorija, osnovy, institucionalizacija v Rossii. Moskva: Moskovskij psihologo-social'nyj institut; Voronezh: MODJEK, 2000. 464 s.

9. Shhedrovickij G.P. Organizacija, rukovodstvo, upravlenie. Moskva: Shkola Kul'turnoj Politi-ki, 1999. 272 s.

10. Shhedrovickij G.P. Ishodnye predstavlenija i kategorial'nye sredstva teorii dejatel'nosti. Razrabotka i vnedrenie avtomatizirovannyh sistem v proektirovanii (teorija i metodologija). Prilozhenie I. Moskva: Strojizdat, 1975. 345 s.

11. Kunjev Ju.D., Bajazitov L.R. Vyznachennja sutnosti ta zmistu osnovnogo mytno-pravovogo ponjattja: mytna polityka. *Visnyk Akademii' mytnoi' sluzhby Ukrainy. Serija: «Pravo»*. 2013. № 2. S. 7-18.

12. Kunjev Ju.D., Bajazitov L.R. Vyznachennja sutnosti ta zmistu osnovnyh mytno-pravovyh ponjat': mytna справа, mytne zakonodavstvo. *Visnyk Akademii' mytnoi' sluzhby Ukrainy. Serija: «Pravo»*. 2013. № 1. S. 7-14.

13. Claf V.M. Teorija upravlennja social'no-dejatel'nostnymi sistemami: kurs lekcij. Samara. 2009. 228 s.

**CUSTOMS SYSTEM: METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS FOR
DEFINITION OF THE CONCEPT**

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mails: kunev@ukr.net; pyvovaryi@nau.edu.ua

***Purpose** of the article is to develop theoretical provisions that will form the basis of a scientific-methodological approach to define the concept of a customs system. **Research methods:** hermeneutical method of cognition the essence of the system, legal analysis of customs legislation, methods of juxtaposition and comparison of the provisions of international and national customs legislation, as well as a method of generalization and modelization of new theoretical knowledge. The systematic approach to define the borders of the customs system and the further description of its elements became the basis of the methodology of this paper. **Results:** a customs system in its wide meaning is defined as a system formed by subsystems of customs legislation and customs legislation implementation; in the narrow sense it may be understood as a regulative and protective institute of a state for ensuring interaction of the national economy with the world economy, the world market and control over the cross-border flows of goods, vehicles, and individuals. Customs activity needs to set goals, look for issues and solve them at different levels of the customs system, namely: at the strategic level (issues that have been considered at the level of the customs system as a whole and at the level of formation of customs legislation attributes); at the tactical level (issues that have been considered at the level of customs activity implementation); at the operational level (issues that have been considered at the level of the implementation of customs business and compliance with customs legislation). According to these levels, it is necessary to have organizational models of activity at each level. It has been emphasized that at each level there are also tools which are crucial for a certain level of the customs system organization: a) for strategic they are represented by customs legislation; b) for tactical they are customs techniques, a customs procedure; c) for the operational level they are customs formalities. **Discussion:** it is argued that only a system-oriented concept of the customs system is capable to combine the activities that are organized by law that characterize this system. Such a system is an integral part of an economic system of a society (a state), so it must be considered a subsystem. In turn, indicators of the customs system can be considered a factor in the development of the economic system, since it affects both its indicators and structure. On separate grounds, it can be conditionally distinguished and considered as a separate one, for the investigation of its individual aspects regarding the organization of certain types of activity (legal, organizational, informational of customs activity or more narrowly that is customs business, etc.). The activity of customs legislation formation is difficult to separate from political activity in general and the formation of foreign economic activity.*

Keywords: customs system; customs activities; customs business; customs legislation.